

D/ PIE jazyk – základná charakteristika

PIE fonológia

A) spoluhlásky

a) záverové (stops)

	(perné)	(zubné)	(zadopodobné)	(podnébné)	(pernozadopodobné)
	labiály	dentály	veláry	palatály	labioveláry
neznelé	p	t	k	k [˘]	k ^w
znelé	b	d	g	g [˘]	g ^w
aspirované (s prídychom)	bh	dh	gh	g [˘] h	g ^w h
laryngály		h ₂		h ₁	h ₃

b) úžinové (frikatívy): s (jediná spiranta – v postavení pred znelou záverovou spoluhláskou sa menila na z)

c) sonóry (rezonanty):

- nazály: m, n
- likvidy: r, l
- polhlásky: i a u (alternatívne značenie y a w)

medzi dvoma neslabičnými spoluhláskami sa stávali uvedené sonóry slabičnými, niekedy aj predĺžené, t.j. v kombinácii s laryngálami, štandardne označované krúžkom pod grafémou (v tomto prípade podčiarkou, napr. slabičné m = m), rytmicky má hodnotu celej slabiky

B) samohlásky

krátke samohlásky

dlhé samohlásky

a	ā
e	ē
o	ō
i	ī
u	ū

C) vývoj kentum -satem

lat. kentum (napr. gr., germ., ital., kelt., tochar., chet.)

av. satem (napr. indo-iran., balto-slovan, armen., alb.)

satem: labioveláry sa zmenili na veláry a palatály sa zmenili na hlásky ako s, ś, š, c, ć, č

kentum: labioveláry ostali zachované a palatály splynuli s velármi

kentum arch. PIE satem

*k	<	*k [˘]	>	*k [˘]	>	c, č, s, ś
*k	<	*k	>	*k		
*k ^w	<	*k ^w	>	*k		

> gr. kardiā „srdce“

*k[˘]erd- „srdce“

> slov. srdce

(*dek[˘]m-tom > *dk[˘]mtom >) *k[˘]mtom „sto“

> lat. kentum „sto“

> av. satem „sto“

(> slov. sto)

D) prízvuk

PIE mala pravdepodobne melodický prízvuk, prízvučné miesto malo vyšší tón ako okolie, PIE prízvuk bol pohyblivý, umožňuje meniť význam inak identickej skupiny hlások (sk. úšas (ō úsvit /vokatív/ - ušás (úsvitu /gen./), označuje sa „dĺžňom“, napr. prízvučné a = á

PIE morfológia

A) ablaut

zmena koreňovej samohlásky, obmieňa význam slova, ba i slovný druh

koreň *sed- (slovesný koreň prítomného času /„sedieť“/)

⇒ *sod- (slovesný koreň minulého času /„sedel“/)

⇒ *sd -; *ni-sd-o- > *nizdos („hniezdo“ – doslova „kde (vtáky) zvyknú sadat“)

⇒ *sēd- („sedadlo“)

⇒ *sōd- („sádza“)

- to isté v slov. *sedieť-sadať*, v nem. *mann-männer*, v angl. *sing-sang-sung* a pod.

- ablaut sa môže týkať všetkých morféme slova, teda koreňov, afixov, prefixov, sufixov, infixov i koncoviek

B) flexia

ohýbanie (flexia): skloňovanie (deklinácia) a časovanie (konjugácia)

(infix)

PIE slovo = prefix – koreň – sufix – koncovka (deklináčna, konjugačná)

e – g^when – 0 – t

*eg^whent „zahubil“

základ /stem/ = koreň /root/ + sufix

PIE koreň = („s“) – S – (R) – „e“ – (R) – S; *kreuh₂- „krv“*, *sneig^wh- „sneh“*

(S – akákoľvek spoluhláska (aj rezonanta alebo laryngála), R – rezonanta, „e“ – samohláska e, „s“ – spoluhláska s)

Dve základné formy flexie:

- 1) thematická (neskoršia PIE; koreň + sufix + koncovka) – medzi koreň a koncovku sa vkladá sufix, pri flexii je pod možným vplyvom ablautu sufix a koncovka
- 2) athematická (arachaická PIE; koreň + 0 + koncovka) – koncovka sa pripája priamo na koreň, sufix chýba, pri flexii je pod možným vplyvom ablautu koreň

príklady thematických sufixov:

- 1) *-o-
- 2) *-ō-
- 3) zdvojenie koreňa (*k^we-k^wlo-s, slov. *hla-hol*) – expresívne emotívne slová
- 4) *-lo- :zdrobneliny gót. *atila* „otecko“, lat. *porculus* „prasiatko“
- 5) *-mo- :podstatné mená vyjadrujúce dianie, alebo prídavné mená (*streu – prúdiť ; *streu-mo- – angl. *stream*)
- 6) *-no- : slovesné podstatné mená
- 7) *-tlo-, *-dhlo-, *-tro-, *-dhro :označenia nástrojov (*mei-tro-s „spájač“)

PIE Podstatné meno

- osem pádov (nom., gen., dat., ak., vok., lok., in., ab. / ablatív; smer z niečoho/), tri rody (m., f., n.) a tri čísla (sg., pl., du. /duál, dvojné číslo; sg. oko – du. oči – pl. oká/)

- koncovky pre thematické a athematické podstatné mená sa líšili, v PIE teda dve skloňovacie paradigmy pod. mien príklad skloňovania thematického podstatného mena *w^lk^wos „vlk“ v singuláre

N. *w^lk^w-o-s ; G. *w^lk^w-o-s; D. *w^lk^w-ō-i; Ak. *w^lk^w-ō-m; V. *w^lk^w-e; L. *w^lk^w-o-i; I. *w^lk^w-o-h₁; Ab. *w^lk^w-ō-t

PIE Číslovky (základné 1 – 10)

1 *oino, 2 *dwóh₁, 3 *tréyes, 4 *k^wétwores, 5 *pénk^we, 6 *swék^ws, 7 *septm, 8 *ok^wtōu, 9 *néwn, 10 *dék^wm

PIE Sloveso

- osoba (1., 2., 3.), číslo (Sg., Du., Pl.), čas (prítomný a viacero minulých), spôsob (oznamovací, rozkazovací, želací /budúci čas/, podmienovací), rod (aktívny, médium /zvrtné sloveso/)

- sloveso opäť tvorené buď thematicky alebo athematicky, pričom koncovky sa líšili pre prítomný (primárne) a minulý čas (sekundárne) v závislosti od rodu sloveda aktívneho (primárne aktívne, primárne pasívne) alebo médium (médium aktívne, médium pasívne), zvláštne koncovky boli pre minulý čas perfektem – teda 5 rôznych druhov časovacích paradigiem slovesa

Časovanie athematického slovesa *h₁és- („byť“) v prítomnom čase (koncovky primárne aktívne)

arch PIE		>	psl.		>	slov.	
Sg.	Pl.		Sg.	Pl.		Sg.	Pl.
1. *h ₁ és-mi	*h ₁ s-mé-		jesmь	jesmь		som	sme
2. *h ₁ és-si	*h ₁ s-té-		jesī	jeste		si	ste
3. *h ₁ és-ti	*h ₁ s-énti		jestь	sąť		je/jest	sū